

2012-09-28

Case Summary posted by the Task Force on Access to Justice

ARMENIA: Decision of the Constitutional Court of Armenia N 906

1. Key issue	The Constitutional Court of Armenia reviewed the constitutionality of the words "his/her/its" after the notion "infringed" stipulated in article 3, paragraph 1 (1), of the Administrative Procedure Code of Armenia. The Court found the abovementioned provisions of the Administrative Procedure Code to be in conformity with articles 18 and 19 of the Constitution of Armenia highlighting that <i>actio popularis</i> should be precluded unless there is a legal interest. Future legislative development should take into consideration this position of the Court.
2. Country/Region	Armenia
3. Court/body	Constitutional Court of Armenia (ՀՀ Սահմանադրական դատարան)
4. Date of judgment	2010-09-07
5. Internal reference	ՀՀ Սահմանադրական դատարանի որոշում: <i>ք. Երևան, 07 սեպտեմբերի 2010 թվական, ՄԴՈ-906</i>
6. Articles of the Aarhus Convention	Art. 2, paras. 4 and 5, and art 9, paras. 2 and 3
7. Key words	Access to justice, legal standing, <i>actio popularis</i> , sufficient interest, legal interest, impairment of the right, public interest protection, NGO, abstract claim.

8. Case summary

Helsinki Citizen's Assembly Vanadzor Office NGO, applied to the Constitutional Court of Armenia with the request to rule on the constitutionality of the wording "his/her/its" following the notion "infringed" in article 3 of the Armenian Administrative Procedure Code. According to the applicant's position the term "protection of his/her rights" stipulated in article 19 of the Armenian Constitution has a broader meaning involving the concept of public interest protection. Having examined the case, the Constitutional Court found article 3 of the Administrative Procedure Code to be in compliance with the Constitution.

The reasoning of the Constitutional Court was based on the following principals: "According to the logic of article 19 of the Armenian Constitution an entity may claim the protection of his/her/its rights. Thus, the applicant should have a legitimate interest concerning the case. At the same time articles 18 and 19 of the Armenian Constitution and article 6, paragraph 1, of the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms do not exclude the possibility to claim protection of the infringed rights on behalf of the public".

In addition, the Constitutional Court stated the following:

“1. Having in regard the role of NGOs in the state and civil society development and aiming to increase the efficiency of their activities, the Constitutional Court finds that the Armenian Code of Administrative Procedure may encompass the occasions of bringing cases before the court by concerned NGOs (on the basis of their charters) for the purpose of public interests protection. For this reason, the current developments of the institute of *actio popularis* in Europe should be taken into consideration. This kind of regulation will not only promote the protection of infringed rights and lawful interests, but also will increase the role of NGOs as a substantive part of civil society.

2. In all cases, the main approach is that *actio popularis* should be precluded unless there is a legal interest. The Constitutional Court concludes that for the purpose of increasing the effectiveness of social control over the state and local authorities, and for guarantying the implementation of the main functions of NGOs, the further law-making developments should take into account the stated legal position of the Court.”

Note. The decision of the Constitutional Court was referred to in the decision of the Cassation Court of Armenia on appeal brought by Ecoera NGO. The NGO challenged the denial of standing by the Administrative Court of Armenia when it had requested to review the lawfulness of the administrative acts permitting the extraction of copper-molybdenum in the region of Teghout (see case summary of the Telghout case). Ecoera NGO filed a communication (ACCC/C/2012/62) to the Aarhus Convention Compliance Committee which is currently under consideration.

For more information:

<http://www.unece.org/env/pp/compliance/compliancecommittee/62tablearm.html>.

9. *Link address*

<http://concourt.am/armenian/decisions/common/2010/index.htm> (in Armenian)

The text in Armenian and English is enclosed below.

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ

Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ Ը

Քաղ. Երևան

7 սեպտեմբերի 2010 թ.

«ՀԵԼՍԻՆԿՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԱՍԱՄԲԼԵԱՅԻ ՎԱՆԱՁՈՐԻ ԳՐԱՍԵՆՅԱԿ» ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 3-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍԻ ԱՌԱՋԻՆ ԿԵՏԻ՝ «ԽԱԽՏՎԵԼ» ԲԱՌԻՑ ՀԵՏՈ «ՆՐԱ» ԱՐՏԱՀԱՅՏՈՒԹՅԱՆ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՄԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՑԱԼ ԳՈՐԾՈՎ

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Գ. Հարությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի, Հ. Դանիելյանի, Ֆ. Թոխյանի, Մ. Թովուզյանի, Վ. Հովհաննիսյանի, Հ. Նազարյանի, Վ. Պողոսյանի (զեկուցող),

մասնակցությամբ՝

դիմողի ներկայացուցիչ Կ. Թումանյանի,

գործով որպես պատասխանող ներգրավված՝ ՀՀ Ազգային ժողովի պաշտոնական ներկայացուցիչ՝ ՀՀ Ազգային ժողովի նախագահի խորհրդական Դ. Մելքոնյանի,

համաձայն Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1-ին կետի, 101-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 25, 38 և 69-րդ հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «Հելսինկյան քաղաքացիական ասամբլեայի Վանաձորի գրասենյակ» հասարակական կազմակերպության դիմումի հիման վրա՝ Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատավարության օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի առաջին մասի առաջին կետի՝ «խախտվել» բառից հետո «նրա» արտահայտության՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Գործի քննության առիթը «Հելսինկյան քաղաքացիական ասամբլեայի Վանաձորի գրասենյակ» հասարակական կազմակերպության՝ 19.03.2010թ. ՀՀ սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով գործով զեկուցողի գրավոր հաղորդումը, դիմող և պատասխանող կողմերի գրավոր բացատրությունները, հետազոտելով Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատավարության օրենսգիրքը և գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը *պարզեց*.

1. ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքը ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել է 2007 թվականի նոյեմբերի 28-ին, Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 2007 թվականի դեկտեմբերի 10-ին և ուժի մեջ է մտել 2008 թվականի հունվարի 1-ից:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի՝ «Վարչական դատարան դիմելու իրավունքը» վերտառությամբ 3-րդ հոդվածի առաջին մասի առաջին կետը սահմանում է. «Յուրաքանչյուր ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձ սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով իրավունք ունի դիմելու վարչական դատարան, եթե համարում է, որ պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինների կամ դրանց պաշտոնատար անձանց վարչական ակտերով, գործողություններով կամ անգործությամբ՝

1) խախտվել են կամ անմիջականորեն կարող են խախտվել նրա՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ, միջազգային պայմանագրերով, օրենքներով և այլ իրավական ակտերով ամրագրված իրավունքները և ազատությունները, այդ թվում, եթե՝

ա. խոչընդոտներ են հարուցվել այդ իրավունքների և ազատությունների իրականացման համար,

բ. չեն ապահովվել անհրաժեշտ պայմաններ՝ այդ իրավունքների իրականացման համար, սակայն դրանք պետք է ապահովվեին Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության, միջազգային պայմանագրի, օրենքի կամ այլ իրավական ակտերի ուժով»:

2. Քննության առարկա գործի դատավարական նախապատմությունը հանգում է նրան, որ Հայաստանի Հանրապետության Լոռու մարզի Վանաձորի համայնքի ավագանին իր՝ 23.04.2009թ. թիվ 29 որոշմամբ որոշել է տալ համաձայնություն Վանաձորի համայնքի սեփականություն հանդիսացող Տարոն-3, ՔՇՀ-11 հասցեում գտնվող կիսակառույց ենթակայանը, համաձայն հավելվածի, անհատույց սեփականության իրավունքով տրամադրել Հայաստանի էլեկտրական ցանցերին այն ավարտին հասցնելու, կահավորելու և նորաստեղծ թաղամասի անխափան էլեկտրամատակարարումն ապահովելու նպատակով: Նույն որոշմամբ Վանաձորի համայնքի ավագանին որոշել է առաջարկել Վանաձորի համայնքի ղեկավարին կնքել համապատասխան նվիրատվության պայմանագիր:

Գտնելով, որ Վանաձորի համայնքի ավագանին իրավասու չէր կայացնելու նման որոշում, «Հելսինկյան քաղաքացիական ասամբլեայի Վանաձորի գրասենյակ» հասարակական կազմակերպությունը դիմել է դատարան՝ Վանաձորի համայնքի ավագանու 2009 թվականի ապրիլի 23-ի թիվ 29 որոշումն առոչինչ ճանաչելու պահանջով:

ՀՀ վարչական դատարանի՝ 30.06.2009 թվականի թիվ ՎԴ 6/0250/05/09 որոշմամբ հայցադիմումի ընդունումը մերժվել է: Մերժելով հայցադիմումի ընդունումը՝ ՀՀ վարչական դատարանը հղում կատարելով ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի առաջին մասին, գտել է, որ «ներկայացված հայցադիմումում վեճի առարկա՝ Վանաձոր համայնքի ավագանու՝ 23.04.2009թ. թիվ 29 որոշումը որևէ ձևով չի առնչվում Կազմակերպության իրավունքներին կամ պարտականություններին, հետևաբար վերջինս, Օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի կարգով պատշաճ հայցվոր չի հանդիսանում և Վարչական դատարանին նման հայց ներկայացնելու իրավունք չունի»:

ՀՀ վարչական դատարանի՝ 30.06.2009 թվականի թիվ ՎԴ 6/0250/05/09 որոշման դեմ «Հելսինկյան քաղաքացիական ասամբլեայի Վանաձորի գրասենյակ» հասարակական կազմակերպությունը բողոք է ներկայացրել ՀՀ վարչական դատարան: ՀՀ վարչական դատարանի՝ 20.07.2009 թվականի թիվ ՎԴ 6-0250/05/09 որոշմամբ «Հելսինկյան քաղաքացիական ասամբլեայի Վանաձորի գրասենյակ» հասարակական կազմակերպության բողոքը մերժվել է, իսկ ՀՀ վարչական դատարանի՝ 30.06.2009 թվականի թիվ ՎԴ 6/0250/05/09 որոշումը թողնվել է ուժի մեջ: ՀՀ վարչական դատարանը մերժելով բողոքը՝ ըստ էության

արտահայտել է այն նույն իրավական դիրքորոշումը, ինչն արտահայտված էր ՀՀ վարչական դատարանի 30.06.2009 թվականի թիվ ՎԴ 6/0250/05/09 որոշման մեջ:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, վերահաստատելով ՀՀ վարչական դատարանի՝ 20.07.2009 թվականի թիվ ՎԴ 6-0250/05/09 որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումը, իր՝ 23.09.2009 թվականի որոշմամբ «Հելսինկյան քաղաքացիական ասամբլեայի Վանաձորի գրասենյակ» հասարակական կազմակերպության վճռաբեկ բողոքը վերադարձրել է:

3. Դիմողը գտնում է, որ Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատավարության օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի առաջին մասի առաջին կետի՝ «խախտվել» բառից հետո «նրա» արտահայտությունը հակասում է ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածին: Իր տեսակետը հիմնավորելու համար դիմողը ներկայացնում է հետևյալ հիմնական փաստարկները.

- ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածում ամրագրված՝ «իր խախտված իրավունքները» արտահայտությունը ենթադրում է դատարան դիմելու համար ավելի լայն հնարավորություն յուրաքանչյուր անձի համար, որի դրսևորման օրինակ է հանդիսանում այն, որ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 2-րդ հոդվածը դատարան դիմելու իրավունք է վերապահում շահագրգիռ անձանց,

- ի տարբերություն քաղաքացիական գործեր քննող դատարանների, որտեղ գործում է դատավարության կողմերի մրցակցության սկզբունքը, վարչական դատարանը գործը քննում է ի պաշտոնե, ինչը ենթադրում է, որ վարչական դատարան դիմելու իրավունքը պետք է վերապահված լինի անձանց ավելի լայն շրջանակի՝ ապահովելու համար վարչական մարմնի գործողությունների նկատմամբ դատական վերահսկողության արդյունավետությունը,

- «Հելսինկյան քաղաքացիական ասամբլեայի Վանաձորի գրասենյակ» հասարակական կազմակերպության կանոնադրության 2.1 կետի ուժով կազմակերպության նպատակներից են մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը: Իսկ մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության համար դատարան դիմելը միջազգային փաստաթղթերով ընդունված լավագույն իրավական մեխանիզմներից է,

- տեղական ինքնակառավարման մարմնի կողմից ընդունված որոշումների վիճարկումը պետք է վերապահված լինի տվյալ համայնքի բնակիչներին և իրավաբանական անձանց՝ տվյալ համայնքում բնակվող բնակիչների շահերից ելնելով:

4. Պատասխանող կողմը՝ առարկելով դիմողների փաստարկների դեմ, գտնում է, որ ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ և 19-րդ հոդվածները երաշխավորում են անձի իրավունքների և ազատությունների դատական պաշտպանության իրավունքը: Որպես սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության երաշխիք՝ այն իրավական նախադրյալ է ստեղծում սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության ինստիտուցիոնալ և դատավարական կառուցակարգերի ստեղծման համար: Այն, որպես դատական պաշտպանության մեխանիզմների ձևավորման և գործունեության անկյունաքար, երաշխավորում է իրական, խախտված սուբյեկտիվ իրավունքի պաշտպանությունը՝ յուրաքանչյուրին իրավունք վերապահելով դատարանում հայցելու իր և ոչ թե այլ անձանց, կամ իր համոզմամբ խախտված իրական, այլ ոչ թե «վերացական» իրավունքի պաշտպանություն:

Քանի որ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքին առաջին հերթին հնարավորություն է ընձեռում հայց ներկայացնելու միայն այն ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց, որոնց իրավունքները և շահերը խախտվել են, և նման հնարավորություն չի ընձեռում յուրաքանչյուր անձի՝ հանրության շահերը պաշտպանելու համար, այսինքն՝ չի թույլատրում իրականացնել իրավաչափության լոկ օբյեկտիվ վերահսկողություն, ապա ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ հայց ներկայացնելու համար պետք է առկա լինի ոչ միայն վարչական մարմինների ոչ իրավաչափ որոշում, գործողություն կամ անգործություն, այլ նաև անձանց իրավունքների խախտում:

Պատասխանողը, հղում կատարելով «Ժողովրդավարություն՝ իրավունքի միջոցով» եվրոպական հանձնաժողովի (Վենետիկի հանձնաժողով) դիրքորոշումներին, նշել է, որ վերջինս խնդրո առարկայի վերաբերյալ ունի հետևյալ դիրքորոշումը. «Առաջնային է, որ յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունենա վիճարկելու որոշումն այն հիմքով, որ այն խախտում է իր իրավունքները: Սակայն, եթե որոշումն անմիջականորեն չի խախտել անձի իրավունքները, ապա վիճարկման հնարավորության ընձեռումը ներպետական օրենսդրության կարգավորման խնդիր է»:

5. Դիմումի ուսումնասիրության արդյունքներով սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ դիմողը բարձրացնում է համայնքի բնակչի կողմից համայնքին պատկանող սեփականության իրավունքի պաշտպանության, ինչպես նաև ուրիշի խախտված իրավունքների պաշտպանության նկատառումներով դատարանի մատչելիության իրավունքի հարցերը: Այս առումով հարկ է օրենսգրքի վիճարկվող արտահայտության սահմանադրականության հարցը դիտարկել օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի դրույթների համատեքստում՝ դատական պաշտպանության արդյունավետության տեսանկյունից:

Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները կամ նրան ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքի առնչությամբ, ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի և հրապարակային դատաքնության իրավունք»:

ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ հոդվածի համաձայն. «Յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների դատական, ինչպես նաև պետական այլ մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունք»:

Յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքները և ազատություններն օրենքով չարգելված բոլոր միջոցներով պաշտպանելու իրավունք:

Յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի իր իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության համար օրենքով սահմանված հիմքերով և կարգով ստանալու մարդու իրավունքների պաշտպանի աջակցությունը:

Յուրաքանչյուր ոք, Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերին համապատասխան, իրավունք ունի իր իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության խնդրով դիմելու մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության միջազգային մարմիններին»:

ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածի առաջին պարբերության համաձայն. «Յուրաքանչյուր ոք ունի իր խախտված իրավունքները վերականգնելու, ինչպես նաև իրեն ներկայացված մեղադրանքի հիմնավորվածությունը պարզելու համար հավասարության պայմաններում, արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ, անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում իր գործի հրապարակային քննության իրավունք»:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 2-րդ հոդվածի սահմանադրականության հարցի վերաբերյալ ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր՝ 04.04.2008 թվականի ՄԴՈ-747 որոշման 7-րդ կետում անդրադառնալով ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածի առաջին պարբերության դրույթների մեկնաբանությանը՝ ամրագրել է հետևյալը. «Համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 19 հոդվածի՝ անձի դատական պաշտպանության իրավունքի իրացման անհրաժեշտություն ծագում է այն դեպքում, երբ նա խնդիր ունի վերականգնելու իր ենթադրյալ խախտված իրավունքները: Սահմանադրական այս դրույթի հիմքում ընկած է այն տրամաբանությունը, որ յուրաքանչյուր դեպքում անձն իր՝ դատարան դիմելու իրավունքը կարող է իրացնել միայն այն դեպքում, երբ տվյալ գործի առնչությամբ ունի իրավական շահագրգռվածություն: Սահմանադրական այս դրույթին համահունչ՝ ՀՀ քաղաքացիական

դատավարության օրենսգրքի վիճարկվող 2-րդ հոդվածի 1-ին մասը դատարան դիմելու իրավունքը վերապահել է շահագրգիռ անձին, **այն է՝ անձին, ում իրավունքները ենթադրաբար խախտվել են»:**

Հիմք ընդունելով ՀՀ Սահմանադրության 18 և 19-րդ հոդվածները, Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասը, ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածի առաջին մասով ամրագրված դրույթների վերաբերյալ ՀՀ սահմանադրական դատարանի՝ 04.04.2008 թվականի ՄԴՈ-747 որոշման 7-րդ կետում ամրագրված իրավական դիրքորոշումները՝ սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ Սահմանադրության 18 և 19-րդ հոդվածներին, ինչպես նաև Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասին համահունչ ՀՀ օրենսդրությունը հիմնված է այն տրամաբանության վրա, որ խախտված իրավունքների պաշտպանության արդյունավետությունը, ի թիվս այլոց, ներառում է անմիջականորեն դատարան դիմելու իրավունքն այն անձանց կողմից, **որոնց իրավունքները խախտվել են:** Այս առումով սահմանադրական դատարանն անհիմն է համարում դիմողի դիրքորոշումն այն մասին, որ ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածը նախատեսում է դատարան դիմելու իրավունք ունեցող սուբյեկտների ավելի լայն շրջանակ:

6. Միևնույն ժամանակ, ՀՀ Սահմանադրության 18 և 19-րդ հոդվածները, ինչպես նաև Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասը չեն բացառում այլ անձանց կողմից ուրիշի խախտված իրավունքների պաշտպանության նկատառումներով դատարան դիմելու հնարավորությունը: Ընդ որում, ՀՀ օրենսդրությունը սահմանում է այդ հնարավորության դրսևորման տարբեր ձևեր: Մասնավորապես, ՀՀ Սահմանադրության 103-րդ հոդվածի չորրորդ մասի 3-րդ կետի համաձայն՝ դատախազությունն օրենքով նախատեսված դեպքերում և կարգով դատարանում պաշտպանում է մեղադրանքը: Տվյալ դեպքում վկայակոչված գործառնության միջոցով դատախազը ոչ միայն հանդես է գալիս հանրային շահերի, այլ նաև հանցագործության հետևանքով տուժած անձանց շահերի պաշտպանության նկատառումներով:

Նմանատիպ մտեցում է ցուցաբերված նաև սահմանադրական արդարադատության բնագավառում, որտեղ, կոնկրետ վերահսկողությունից զատ, նախատեսված է նաև վերացական վերահսկողության ինստիտուտը, որի շրջանակներում ՀՀ Սահմանադրության 101-րդ հոդվածի առաջին մասի 1-ին, 3-րդ, առավել ևս՝ առաջին մասի 8-րդ կետերում նշված սուբյեկտները, իրավական նորմերի սահմանադրականության հարցով սահմանադրական դատարան դիմելիս հանդես են գալիս ոչ միայն հանրային շահերի, այլ նաև տվյալ իրավանորմի կիրառման արդյունքում տուժած անձանց շահերի պաշտպանության նկատառումներով: Մասնավորապես, ՀՀ Սահմանադրության 101-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետը սահմանում է, որ սահմանադրական դատարան կարող է դիմել մարդու իրավունքների պաշտպանը՝ «Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1-ին կետում թվարկված նորմատիվ ակտերի՝ Սահմանադրության 2-րդ գլխի դրույթներին համապատասխանության հարցերով»: Միաժամանակ, սահմանադրական արդարադատության բնագավառում գործում է նաև կոնկրետ անձի իրավունքների պաշտպանության նկատառումներով այլ սուբյեկտների կողմից սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունքը, որն իրացվում է ՀՀ Սահմանադրության 101-րդ հոդվածի առաջին մասի 7-րդ և 8-րդ կետերին համապատասխան:

Ուշադրության է արժանի նաև այն հանգամանքը, որ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 2-րդ հոդվածը դատարան դիմելու իրավունք է վերապահում շահագրգիռ անձանց: ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ շահագրգիռ անձանց ներքո հանդես են գալիս նախ և առաջ այն անձինք, որոնց իրավունքները խախտվել են

կամ կարող են խախտվել: Միննույն ժամանակ, մի շարք դեպքերում ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը սահմանել է նաև ուրիշի խախտված իրավունքների պաշտպանության նկատառումներով դատարան դիմելու իրավունքը՝ որպես շահագրգիռ անձի իրավունք: Մասնավորապես, վերջինս վերաբերում է օրինական ներկայացուցչին:

Վերը նշված դեպքերի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ ուրիշի փոխարեն դատարան դիմելու իրավունքը գործում է սահմանափակ դեպքերում, նախատեսված է այն իրավիճակների համար, երբ այն անձը, որի իրավունքները խախտվել են կամ կարող են խախտվել, օբյեկտիվ պատճառներով չի կարող անմիջականորեն դիմել դատարան (օրինակ՝ անգործունակ կամ սահմանափակ գործունակ լինելը), կամ **օրենսդիրը, հետապնդելով իրավաչափ նպատակ, այլ անձի կամ անձանց, հանրության խախտված իրավունքների պաշտպանությունը կանոնակարգում է հանրային գործառույթի և հանրային շահերի համատեքստում (օրինակ՝ հանցագործությունների կամ համայնքի սեփականության իրավունքի խախտման դեպքում):** Բոլոր դեպքերում, ընդհանուր կանոնն այն է, որ դատարան դիմելու իրավունքը վերապահված է կոնկրետ այն անձին, ում իրավունքները խախտվել են կամ առկա է նրա իրավունքների խախտման վտանգ: Բացառիկ կանոն է ուրիշի խախտված իրավունքների համար դատարան դիմելու իրավունքը, **որի իրացման դեպքերի և կարգի սահմանումը բացառապես օրենսդիր մարմնի իրավասության հարց է:**

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ վերջինս և, մասնավորապես, դրա 3-րդ հոդվածը շահագրգիռ հասարակական կազմակերպությունների առնչությամբ չի սահմանել ուրիշի խախտված իրավունքների համար դատարան դիմելու իրավունքի իրացման դեպքերը և կարգը:

7. Հիմք ընդունելով «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 19-րդ հոդվածը, չսահմանափակվելով դիմողի դիրքորոշումներով՝ սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում օրենսգրքի վիճարկվող դրույթը դիտարկել նաև ՀՀ Սահմանադրության 1-ին հոդվածում ամրագրված ժողովրդավարական և իրավական պետության, ինչպես նաև քաղաքացիական հասարակության կայացման համատեքստում՝ հաշվի առնելով հասարակական կազմակերպությունների դերը պետության և հասարակության կյանքում:

Քաղաքացիական հասարակությունն ինքնուրույն և պետությունից անկախ հասարակական մեխանիզմների և հարաբերությունների համակարգ է, որը պայմաններ է ապահովում կոլեկտիվների և անհատների մասնավոր շահերի և պահանջմունքների բավարարման համար: Քաղաքացիական հասարակության բաղադրատարր հանդիսացող սոցիալական կառուցակարգերի շրջանակում ուրույն տեղ են զբաղեցնում հասարակական կազմակերպությունները: Վերջիններիս դերն ինքնանպատակ չէ, քանի որ, նախ՝ միավորումների գործունեությունը նախատեսված է Սահմանադրությամբ և Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայով, երկրորդ՝ հասարակական կազմակերպություններն ունեն կոլեկտիվների և անհատների մասնավոր շահերի և պահանջմունքների իրացմանը, այդ թվում՝ հանրային կառավարմանը մասնակցելու գործառույթ, երրորդ՝ հասարակական կազմակերպությունների միջոցով է, որ հասարակությունը հնարավորություն է ստանում հասարակական հսկողություն և վերահսկողություն սահմանել պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման նկատմամբ: Այս հանգամանքը հատկապես կարևորվում է այն պարագայում, երբ առկա է ոչ թե անհատի, այլ իրավունքի կոլեկտիվ սուբյեկտի սուբյեկտիվ իրավունքների կամ օրինական շահերի խախտում:

Հաշվի առնելով հասարակական կազմակերպությունների դերը պետության և քաղաքացիական հասարակության կյանքում, առաջնորդվելով վերջիններիս գործունեության արդյունավետության բարձրացման նկատառումներով՝ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգիրքը շահագրգիռ (կանոնադրական

համապատասխան իրավասությամբ օժտված) հասարակական կազմակերպությունների համար, որպես իրավաբանական անձ, կարող է սահմանել տվյալ ոլորտում անձանց խախտված իրավունքների համար դատարան դիմելու իրավունքի իրացման դեպքերը և կարգը՝ հաշվի առնելով *actio popularis* բողոքների ինստիտուտի առնչությամբ եվրոպական ներկա զարգացումների միտումները: Նման իրավակարգավորումը կնպաստեր ոչ միայն խախտված իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության, այդ թվում դատական պաշտպանության արդյունավետությանը, այլև կբարձրացներ քաղաքացիական հասարակության բաղադրատարր հանդիսացող՝ հասարակական կազմակերպությունների դերը: Ընդ որում, ուրիշի խախտված իրավունքների համար դատարան կամ այլ մարմիններին ու պաշտոնատար անձանց դիմելու իրավունքի իրացման դեպքերը և կարգը սահմանելիս հարկ կլինի հաշվի առնել միայն այն հասարակական կազմակերպություններին, որոնց նպատակներից են կոլեկտիվ կամ համայնքային կոնկրետ շահերի պաշտպանությունը: Այս դիրքորոշումը համահունչ է նաև «Հասարակական կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքի 15-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետին, որի համաձայն՝ կազմակերպությունն իր կանոնադրությամբ նախատեսված նպատակներն իրականացնելու համար իրավունք ունի օրենքով սահմանված կարգով ներկայացնել ու պաշտպանել իր և իր անդամների իրավունքները և օրինական շահերն այլ կազմակերպություններում, դատարանում, պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմիններում:

8. Վարչական դատավարությունում այլոց իրավունքների պաշտպանությամբ դատարան դիմելու իրավունքի („*Actio popularis*“) առնչությամբ միջազգային փորձի ուսումնասիրության արդյունքները վկայում են, որ, որպես կանոն, եվրոպական երկրներում այս ինստիտուտն իր դասական իմաստով և լրիվ ծավալով կիրառում չունի: Միաժամանակ, սահմանադրական դատարանը նման ուսումնասիրության արդյունքներով արձանագրում է, որ մի շարք երկրներում վարչական գործերով հայց ներկայացնելու իրավասության հիմնական չափանիշ է հանդիսանում «իրավական շահագրգռվածությունը»: Վերջինս դատաիրավական պրակտիկայում ստացել է այնքան լայն մեկնաբանություն, որ հասարակական կազմակերպություններին կամ քաղաքացիական նախաձեռնությամբ հանդես եկող և օրենքով սահմանված կարգով գործունեություն իրականացնող այլ միավորումների հնարավորություն է ընձեռնվում **հանդես գալ որոշակի խմբի կոլեկտիվ իրավունքի պաշտպանությամբ, եթե այդ պաշտպանությունը տվյալ միավորման կոնկրետ նպատակների շրջանակում է:** Այսպիսի դիրքորոշում է ըստ էության արտահայտված նաև Հայաստանի Հանրապետության դատական պրակտիկայում: Մասնավորապես, ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր՝ 30.10.2009թ. թիվ ՎԴ/3275/05/08 որոշմամբ արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. «Սույն գործով «Էկոդար» բնապահպանական հասարակական կազմակերպությունն Օրհուսի կոնվենցիայի իմաստով «շահագրգիռ» կազմակերպություն է, հետևաբար, օգտվում է այդ կազմակերպության կանոնադրական նպատակներից բխող, շրջակա միջավայրի պահպանությանը վերաբերող հարցով դատական պաշտպանության իրավունքից»:

Հասարակական կազմակերպությունների կամ այլ միավորումների կողմից կոլեկտիվ իրավունքների և օրինական շահերի դատական պաշտպանության հարցերին է անդրադարձել նաև Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեն: Ըստ Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի 2004 թվականի դեկտեմբերի 15-ի՝ «Վարչական ակտերի նկատմամբ դատական վերահսկողության մասին» (2004)20 հանձնարարականի՝ Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունները խրախուսում են քննության առնել այն հարցը, թե արդյո՞ք դատական վերահսկողության մատչելիությունը պետք է երաշխավորվի նաև այն միավորումների կամ այլ անձանց կամ մարմինների համար, որոնք իրավասու են պաշտպանել կոլեկտիվ կամ համայնքային շահեր:

Բոլոր դեպքերում հիմնական մոտեցումն այն է, որ առանց իրավական շահի *actio popularis*-ը պետք է բացառվի:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ քաղաքացիական հասարակությունում հասարակական կազմակերպությունների գործառույթների իրականացման, ինչպես նաև հասարակական կազմակերպությունների միջոցով պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման նկատմամբ հասարակական վերահսկողության արդյունավետության բարձրացման նկատառումներով հետագա օրենսդրական զարգացումները պետք է ընթանան վերոհիշյալ իրավական դիրքորոշումների հաշվառմամբ:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1-ին կետով, 102-րդ հոդվածով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 63, 64 և 69-րդ հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը ***որոշեց***.

1. Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատավարության օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի առաջին մասի առաջին կետի՝ «խախտվել» բառից հետո «նրա» արտահայտությունը համապատասխանում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը՝ սույն որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումների շրջանակներում:

2. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 102-րդ հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է և ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

Նախագահող

Գ. Հարությունյան

7 սեպտեմբերի 2010 թ.
ՍԴՈ-906

IN THE NAME OF THE REPUBLIC OF ARMENIA
DECISION
OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

BASED ON THE APPLICATION OF THE “HELSINKI CITIZENS’ ASSEMBLY VANADZOR OFFICE” NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATION
IN THE CASE TO DETERMINE THE CONFORMITY WITH THE CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF ARMENIA OF THE WORD “HIS/HER/ITS” AFTER THE WORD “INFRINGEMENT” IN PARAGRAPH 1(1) OF ARTICLE 3 OF THE ADMINISTRATIVE PROCEDURE CODE OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

Yerevan
7 September 2010

The Constitutional Court of the Republic of Armenia, sitting with the following composition:
G. Harutyunyan (president), K. Balayan, H. Danielyan, F. Tokhyan, M. Topuzyan, V. Hovhannisyanyan, H. Nazaryan, and V. Poghosyan (reporter),

With the participation of:

K. Tumanyan, agent for the applicant,

D. Melkonyan, official agent for the respondent in the case, the National Assembly of the Republic of Armenia, Advisor to the Speaker of the National Assembly of the Republic of Armenia,

In accordance with Paragraph 1 of Article 100 and Paragraph 1(6) of Article 101 of the Constitution of the Republic of Armenia, and Articles 25, 38, and 69 of the Republic of Armenia Law on the Constitutional Court,

Publicly examined by written procedure the case “To Determine the Conformity with the Constitution of the Republic of Armenia of the Word “his/her/its” after the word “infringed” in Paragraph 1(1) of Article 3 of the Administrative Procedure Code of the Republic of Armenia” based on the application by the “Helsinki Citizens’ Assembly Vanadzor Office” nongovernmental organization. The examination of the case was caused by the application of the “Helsinki Citizens’ Assembly Vanadzor Office” non-governmental organization received by the Constitutional Court of the Republic of Armenia on 19 March 2010.

Having examined the written report by the Case Reporter, the written explanations of the Applicant and the Respondent, the Administrative Procedure Code of the Republic of Armenia, and the other documents in the case, the Constitutional Court of the Republic of Armenia

FOUND

1. The Administrative Procedure Code of the Republic of Armenia was adopted by the National Assembly of the Republic of Armenia on 28 November 2007, signed by the President of the Republic of Armenia on 10 December 2007, and entered into force as from 1 January 2008.

Paragraph 1(1) of Article 3 (“Article 3. The Right to Apply to the Administrative Court”) of the Administrative Procedure Code of the Republic of Armenia provides:

“Each natural person or legal entity may apply to the administrative court in accordance with the procedure stipulated by this Code, if it believes that the administrative acts, actions, or inaction of state government and local self-government bodies or their officials:

1) Have infringed or may directly infringe his/her/its rights and freedoms under the Republic of Armenia Constitution, international treaties, laws, and other legal acts, including:

a. Obstacles posed to the exercise of such rights and freedoms; or

b. Failure to provide the necessary conditions for the exercise of such rights, which

had to have been provided under the Republic of Armenia Constitution, international treaties, laws, or other legal acts.”

2. According to the procedural history of the case being examined, the Community Council of the Town of Vanadzor of the Lori Region of the Republic of Armenia decided on 23 April 2009 (decision number 29) to consent to the transfer to the Electrical Network of Armenia without compensation as ownership the semi-finished substation located at KSH-11 Taron-3 (property of the Community of Vanadzor), as per the Annex, in order to finish and equip the substation and to ensure the uninterrupted supply of electricity to the newly-created district. Under the same decision, the Community Council of Vanadzor decided to propose to the Vanadzor Community Mayor to conclude an appropriate contract of gift.

The "Helsinki Citizens' Assembly Vanadzor Office" non-governmental organization, believing that the Vanadzor Community Council did not have the right to make such a decision, applied to court demanding to annul decision number 29 of the Vanadzor Community Council dated 23 April 2009.

The Administrative Court of the Republic of Armenia decided (decision number VD 6/0250/05/09 of 30 June 2009) to reject admissibility of the claim. Rejecting admissibility of the claim, the Administrative Court of the Republic of Armenia, citing Paragraph 1 of Article 3 of the Administrative Procedure Code of the Republic of Armenia, found that "decision 29 dated 23 April 2009 of the Vanadzor Community Council, which is disputed by the application filed, does not in any way relate to the rights and obligations of the Organization; therefore, the Organization does not have due standing under Article 3 of the Code and has no right to file such a claim with the Administrative Court."

The "Helsinki Citizens' Assembly Vanadzor Office" non-governmental organization filed an appeal with the Administrative Court of the Republic of Armenia against decision VD 6/0250/05/09 of 30 June 2009 of the Administrative Court of the Republic of Armenia. The Administrative Court of the Republic of Armenia decided on 20 July 2009 (decision number VD 6-0250/05/09) to reject the appeal by the "Helsinki Citizens' Assembly Vanadzor Office" non-governmental organization and to uphold decision VD 6/0250/05/09 of the Administrative Court of the Republic of Armenia dated 30 June 2009. By rejecting the appeal, the Administrative Court of the Republic of Armenia essentially expressed the same legal position as that reflected in decision number VD 6/0250/05/09 of the Administrative Court of the Republic of Armenia dated 30 June 2009.

In its decision dated 23 September 2009, the Cassation Court of the Republic of Armenia reaffirmed the legal position expressed in decision number VD 6-0250/05/09 of the Administrative Court of the Republic of Armenia dated 20 July 2009 and returned the cassation appeal by the "Helsinki Citizens' Assembly Vanadzor Office" non-governmental organization.

3. The Applicant claims that the word "his/her/its" after the word "infringe" in Paragraph 1(1) of Article 3 of the Administrative Procedure Code of the Republic of Armenia" contradicts Article 19 of the Constitution of the Republic of Armenia. To substantiate its position, the Applicant has presented the following main arguments:

- The words "his/her/its infringed rights" used in Article 19 of the Constitution of the Republic of Armenia imply wider access to court for each person, as reflected in the fact that Article 2 of the Civil Procedure Code of the Republic of Armenia stipulates the right of access to court for "interested persons";

- Unlike courts examining civil cases, in which the principle of adversarial proceedings is to be upheld, the Administrative Court examines cases on an *ex officio* basis, which implies that the right of access to the Administrative Court should be accessible to a wider circle of persons in order to ensure the effectiveness of judicial oversight of the actions of administrative bodies;

- Under Paragraph 2.1 of its By-Laws, the protection of human rights and freedoms is one of the objectives of the "Helsinki Citizens' Assembly Vanadzor Office" non-governmental organization, and accessing court for the protection of human rights and freedoms is one of the best legal remedies recognized by international documents; and

- Persons and legal entities resident in a community should have the right to challenge decisions of the local self-government bodies in the interests of the residents of the community.

4. The Respondent has objected to the Applicant's arguments, claiming that Articles 18 and 19 of the Constitution of the Republic of Armenia safeguard the right to judicial protection of a person's rights and freedoms. As a safeguard of the protection of subjective rights, it creates a legal precondition for the creation of institutional and procedural structures for the protection of subjective rights. As a cornerstone of the formation and operation of judicial protection mechanisms, it safeguards the protection of subjective rights from actual violation by prescribing everyone's right to seek in court the protection of its rights, rather than the rights of others, which in its opinion have been infringed actually, rather than *in abstracto*.

As the Administrative Procedure Code of the Republic of Armenia primarily stipulates the right to file a claim only for natural persons and legal entities the rights and interests of which have been infringed, and does not stipulate such a right for every person for the protection of public interests, i.e. does not permit generic and objective control of lawfulness,

Paragraph 1 of Article 3 of the Administrative Procedure Code of the Republic of Armenia implies that, in order for a claim to be filed, there must be not only an unlawful decision, action, or inaction of administrative bodies, but also an ensuing violation of the rights of persons.

The Respondent has cited the following position of the European Commission for Democracy through Law ("the Venice Commission") on the subject matter:

"It is essential that everyone have the right to challenge a decision on the basis that it infringes his rights. However, if a decision has not directly infringed the person's rights, then the possibility to challenge is regulated by the domestic legislation."

5. Having examined the application, the Constitutional Court finds that the Applicant has raised the issue of protection of the right to property belonging to the community by a resident of that community and the issue of access to court for the protection of infringed rights of another person. To this end, the constitutionality of the disputed language in the Code should be examined in the context of Article 3 of the Code from the standpoint of effectiveness of judicial protection.

Article 6(1) of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms provides:

"In the determination of his civil rights and obligations or of any criminal charge against him, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law."

Article 18 of the Constitution of the Republic of Armenia provides:

"Everyone shall be entitled to effective legal remedies to protect his rights and freedoms before judicial as well as other public bodies.

Everyone shall have the right to protect his rights and freedoms by any means not prohibited by the law.

Everyone shall be entitled to receive the support of the Human Rights' Defender for the protection of his rights and freedoms on the grounds and in conformity with the procedure prescribed by the law.

Everyone shall, in conformity with the international treaties of the Republic of Armenia, be entitled to apply to international institutions protecting human rights and freedoms with a request to protect his rights and freedoms."

Paragraph 1 of Article 19 of the Constitution of the Republic of Armenia provides:

"Everyone shall have a right to restore his infringed rights, and to reveal the grounds of the charge against him in a fair public hearing under the equal protection of the law and fulfilling all the demands of justice by an independent and impartial court within reasonable time."

In Paragraph 7 of its decision number SDO-747 dated 4 April 2008 on the constitutionality of Article 2 of the Civil Procedure Code of the Republic of Armenia, the Constitutional Court stated

the following in relation to the interpretation of the provisions of Paragraph 1 of Article 19 of the Constitution of the Republic of Armenia:

“According to Article 19 of the Constitution of the Republic of Armenia, the need for exercising a person’s right to judicial protection arises in the case when he needs to restore his purportedly infringed rights. This provision of the Constitution is based on the logic that, in each case, a person may exercise his right to apply to court only when he has a legal interest in relation to such case. In line with this constitutional provision, Paragraph 1 of the challenged Article 2 of the Civil Procedure Code of the Republic of Armenia stipulates the right to apply to court only for an interested person, i.e. a person whose rights have been purportedly infringed.”

Based on Articles 18 and 19 of the Constitution of the Republic of Armenia, Article 6(1) of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, and the legal positions expressed in Paragraph 7 of its decision number SDO-747 dated 4 April 2008 regarding the provisions of Paragraph 1 of Article 19 of the Constitution, the Constitutional Court hereby finds that, consistent with Articles 18 and 19 of the Constitution of the Republic of Armenia and Article 6(1) of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the legislation of the Republic of Armenia is based on the logic that the effectiveness of the protection of infringed rights includes, among others, the right of direct access to court for persons whose rights have been infringed. To this end, the Constitutional Court finds groundless the Applicant’s claim that Article 19 of the Constitutional Court of the Republic of Armenia stipulates a wider circle of persons that have the right of access to court.

6. Nonetheless, Articles 18 and 19 of the Constitution of the Republic of Armenia and Article 6(1) of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms do not preclude the possibility of a person applying to court for the protection of the violated rights of others. In fact, the legislation of the Republic of Armenia stipulates various forms of this possibility: Paragraph 4(3) of Article 103 of the Constitution of the Republic of Armenia, for instance, provides that the prosecution office shall, in the cases and procedure stipulated by law, defend the charges in court. In this case, by virtue of the cited provision, the prosecutor acts to defend not only the public interests, but also the interests of victims of crime.

A similar approach can be found in the domain of constitutional justice: in addition to specific control, there are provisions on abstract control, in the framework of which the entities specified in Paragraphs 1(1), 1(3), and especially 1(8) of Article 101 of the Constitution of the Republic of Armenia may apply to the Constitutional Court for determination of the constitutionality of legal provisions for the protection of the interests of persons that have suffered because of the application of such legal provisions. In particular, Paragraph 1(8) of Article 101 of the Constitution of the Republic of Armenia provides that the Human Rights Defender may apply to the Constitutional Court “for matters of conformity of the normative acts listed in Paragraph 1 of Article 100 of the Constitution with the provisions of Chapter 2 of the Constitution.” Moreover, the right of persons to apply to the Constitutional Court for the protection of the rights of another specific person is also present in the constitutional domain and is exercised in line with Paragraphs 1(7) and 1(8) of Article 101 of the Constitution of the Republic of Armenia.

It is noteworthy that Article 2 of the Civil Procedure Code of the Republic of Armenia stipulates the right of “interested persons” to apply to court. The analysis of the Civil Procedure Code of the Republic of Armenia shows that “interested persons” include first and foremost the persons whose rights have been or may be infringed. Furthermore, in a number of cases, the Civil Procedure Code of the Republic of Armenia prescribes the right of an interested person to apply to court for the protection of the infringed rights of another person.

Such a right is prescribed, for example, for legal representatives. The analysis of the aforementioned cases shows that the right to apply to court for another person works in a limited number of cases and is stipulated for situations in which the person whose rights have been or may be infringed cannot directly apply to court due to objective reasons (for instance, having no legal capacity or having limited capacity), or, in pursuit of a legitimate aim, the

legislature has regulated the protection of infringed rights of another person/-s or the public in the context of the public function and the public interests (for instance, in case of crimes or in case of violations of the property right of a community).

In all cases, the general rule is that the right to apply to court is reserved for the specific person whose rights have been infringed or are under imminent threat of being infringed. The exceptional rule is for the right to apply to court for the infringed rights of another person, but the legislature has the exclusive authority to define the cases and procedure of the exercise of such right.

The review of the Administrative Procedure Code of the Republic of Armenia shows that the Code, especially its Article 3, has not defined for interested non-governmental organizations the cases and procedure of exercising the right to apply to court for the infringed rights of another.

7. Based on Article 19 of the Republic of Armenia Law on the Constitutional Court, the Constitutional Court finds it necessary, without limiting its review to the positions of the Applicant, to examine the challenged provision of the code also in the context of Article 1 of the Constitution of the Republic of Armenia on the establishment of a democratic and lawful state and civil society, given the role that non-governmental organizations play in the life of state and society.

Civil society is a system of autonomous societal mechanisms and relationships independent of the state, which provides conditions for satisfying the private interests and needs of collectives and individuals. Non-governmental organizations hold a unique place in the system of social structures that are the elements of civil society. The role of nongovernmental organizations is not an end in itself, because, firstly, the activities of associations are stipulated by the Constitution and the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, secondly, non-governmental organizations have the function of participation in the exercise of the private interests and needs of collectives and individuals, including public governance, and thirdly, it is through non-governmental organizations that society gets the possibility of asserting public oversight and control of state government and local self-government. This factor is particularly important when there is a violation of the subjective rights or lawful interests of a collective holder of the right, rather than the individual.

Given the role of non-governmental organizations in the life of state and society, and with a view to increasing the effectiveness of their activities, the Constitutional Court finds that the Administrative Procedure Code of the Republic of Armenia could stipulate for interested non-governmental organizations (i.e. non-governmental organizations that have the appropriate authority under their by-laws), as legal entities, the cases and procedure of exercising the right to apply to court for the infringed rights of persons in a given sphere, taking into consideration the latest European trends in relation to the *actio popularis* institution of complaints. Such legal regulation would not only contribute to improving the effectiveness of the protection, including judicial protection of infringed rights and lawful interests, but also enhance the role of non-governmental organizations as an element of civil society. When defining the cases and procedure of exercising the right to apply to court or to other bodies and officials for the infringed rights of persons, it would be necessary to take into account only the non-governmental organizations that have adopted as their goal the protection of specific collective or community interests. This position would also be consistent with Paragraph 1(3) of Article 15 of the Republic of Armenia Law on Non-Governmental Organizations, which provides that, for achieving the objectives mentioned in its by-laws, an organization may in accordance with the procedure defined by law represent and defend its and its members' rights and lawful interests in other organizations, courts, and state government and local selfgovernment bodies.

8. An overview of the international experience related to the right to apply to court for the protection of the rights of others in administrative proceedings (*actio popularis*) shows that, as a rule, this institution is not applied in the European states in the classical sense and with full scope. Moreover, the Constitutional Court finds, based on the overview, that "legal interest" is

the main criterion for determining whether or not an entity has standing to file a claim in an administrative case in a number of countries. The concept of “legal interest” has been so broadly interpreted in court practice that non-governmental organizations or other associations acting by civil initiative and in accordance with the procedure stipulated by law are allowed to seek the protection of the collective right of a certain group, if such protection falls within the specific objectives of such association. This position is essentially reflected in the court practice of the Republic of Armenia, too. In its decision number VD/3275/05/08 dated 30 October 2009, the Cassation Court of the Republic of Armenia has expressed the following legal position: “In the present case, the environmental non-governmental organization “Ekodar” is for purposes of the Aarhus Convention considered “the public concerned” and, as such, is entitled to judicial protection in a matter concerning the protection of the environment, deriving from the statutory objectives of that organization.”

The Committee of Ministers of the Council of Europe, too, has addressed matters of judicial protection of collective rights and lawful interests by non-governmental organizations or other associations. According to Recommendation Rec(2004)20 of the Committee of Ministers (dated 15 December 2004) to member states on judicial review of administrative acts, Member States of the Council of Europe are encouraged to examine whether access to judicial review should not also be opened to associations or other persons and bodies empowered to protect collective or community interests.

In all cases, the main approach is that *actio popularis* should be precluded unless there is a legal interest.

The Constitutional Court finds that, for the exercise of the functions of nongovernmental organizations in civil society and for improving the effectiveness of public oversight of state government and local self-government through non-governmental organizations, future legislative development should take into consideration the aforementioned legal positions.

Based on the results of the examination of the case and complying with Paragraph 1 of Article 100 and Article 102 of the Constitution of the Republic of Armenia, as well as Articles 63, 64, and 69 of the Republic of Armenia Law on the Constitutional Court of the Republic of Armenia, the Constitutional Court of the Republic of Armenia hereby DECIDES:

1. The word “his/her/its” after the word “infringed” in Paragraph 1(1) of Article 3 of the Administrative Procedure Code of the Republic of Armenia is in conformity with the Constitution of the Republic of Armenia, within the scope of the legal positions expressed in this Decision.
2. According to Paragraph 2 of Article 102 of the Constitution of the Republic of Armenia, this decision is final and shall enter into force when published.

PRESIDENT G. HARUTYUNYAN

7 September 2010

SDO-906